

YALAN DANIŞMAQ VƏ ONUN FƏRDİ VƏ SOSIAL ZƏRƏRLƏRİ

Ağamoğlu Cəfərov¹

XÜLASƏ

Bu məqalə İslam əxlaqında ən qadağan olunmuş əməllərdən biri olan yalan danışmaq (kizb) anlayışını fiqhi, əxlaqi və sosioloji baxımından təhlil edir. Tədqiqatın əsas sualı: "Yalan danışmağın qadağan olunmasının əsas səbəbləri hansılardır və bu əməl fərdin mənəviyyətinə, cəmiyyətin ədalətinə, insanlararası etimada və sosial münasibətlərə hansı zərərləri vurur?" Məqalədə yalanın mahiyyəti, növləri, qadağan olunma səbəbləri və zərərləri araşdırılır. Tədqiqat göstərir ki, yalan təkə fərdi günah deyil, həm də cəmiyyətin etimad sistemini dağıdan, ədaləti pozan, münasibətləri korlayan və mənəvi çöküşə səbəb olan ən təhlükəli əməllərdən biridir. İslam yalana şiddətlə qarşı çıxmış, onu "bütün günahların anası" və "münafıqlığın əlaməti" kimi qiymətləndirmişdir. Məqalə həmçinin göstərir ki, yalanın təkə söz ilə deyil, əməl və işarə ilə də ola biləcəyi, onun ağır cəhənnəm əzabı ilə cəzalandırılacağı şəxslərin mənəblərində vurğulanır. Nəticə olaraq, yalanın qadağan olunması cəmiyyətdə doğruluq, etimad, ədalət, mərhəmət və mənəvi saflığın qorunması məqsədi daşıyır; yalanın yayılması isə bütün sosial institutların - ailənin, təhsilin, iqtisadiyyatın, siyasətin - çürüməsinə səbəb olur.

AÇAR KƏLMƏLƏR

Yalan, Doğruluq, Sıdq, Əxlaq, Etimad, Ədalət, Münafıqlıq,

¹ - İslam araşdırmaları fakültəsinin məzunu, Hikmət və Dinlərarası Araşdırma İnstitutu, Əl-Mustafa Beynəlxalq Virtual Universiteti, Qum, İran / Millet08290829@gmail.com

GİRİŞ

İslam əxlaqında ən qəti şəkildə qadağan olunmuş əməllərdən biri yalan danışmaqdır (əl-kizb). Yalan, həqiqətə uyğun olmayan söz söyləmək, bilərəkdən başqasını aldatmaq və ya yanlış məlumat vermək kimi tərifi olunur. Qurani-Kərimdə yalan dəfələri qınanmış, onun münafıqların, kafirlərin və fasiqlərin əlaməti olduğu bildirilmişdir. Peyğəmbər (s) və imamlar (ə) yalana ən şiddətli şəkildə qarşı çıxmış, onu bütün günahların anası və cəmiyyətin dağılmasının əsas səbəbi hesab etmişlər.

İslam mənbələrində yalan geniş şəkildə müzakirə olunur, onun növləri, dərəcələri, istisnaları və fərdi-ictimai zərərləri ətraflı təhlil edilir. İslam alimləri yalanın təkcə fərdi məənəviyyəti deyil, həm də cəmiyyətin bütün sahələrini - ədaləti, etimadı, ailə münasibətlərini, iqtisadiyyatı və siyasəti - məhv etdiyini vurğulayırlar.

Bu məqalənin əsas sözü ondan ibarətdir ki, yalanın qadağan olunması təkcə ilahi bir əmr deyil, həm də fərdi, əxlaqi və sosial zərərlərə əsaslanan bir hikmətdir. Yalan cəmiyyətdə etimad sistemini dağıdır, ədaləti pozur, insanlararası münasibətləri korlayır, ailələri dağıdır, iqtisadi firıldaqçılığa, siyasi yalanlara və ümumi məənəvi çöküşə səbəb olur. Buna görə də yalanın qadağan edilməsi cəmiyyətin sağlam əxlaqi, sosial və iqtisadi strukturunun qorunması üçün vacibdir.

Məqalə aşağıdakı suallara cavab axtarmaq məqsədi daşıyır:

1. Yalanın mahiyyəti, tərifi və növləri hansılardır?
2. Qurani-Kərimdə və hədis mənbələrində yalanın qadağan olunması necə ifadə edilmişdir?
3. Yalanın fərdi məənəviyyətə - imana, mərifətə, təqveya, əməllərin qəbuluna - zərərləri hansılardır?
4. Yalanın sosial münasibətlərə - etimada, etibara, dostluğa, ailə bağlarına - zərərləri hansılardır?
5. Yalanın iqtisadi zərərləri - firıldaqçılıq, aldatma, qeyri-ədalətli qazanc - hansılardır?
6. Yalanın siyasi zərərləri - hökumətə etimadsızlıq, korrupsiya, xalqın aldadılması - necə təhlil olunur?
7. Yalanın cəmiyyətin ümumi məənəviyyətinə - əxlaqi çöküşə, cinayətin artmasına - təsiri hansılardır?

FƏSİL 1: YALANIN TƏRİFİ, MAHİYYƏTİ VƏ NÖVLƏRİ

1.1. Yalanın Lüğəvi və Terminoloji Mənası

"Yalan" (كذب - kizb) ərəbcə "həqiqətə uyğun olmayan söz, batil xəbər" mənasını verir. Terminoloji olaraq, yalan "bir kəsin bilərəkdən və qəsdən həqiqətə zidd olan bir söz söyləməsi, yaxud həqiqəti gizlətməsi" deməkdir. Yalan təkcə sözlə deyil, həm də əməllə (məsələn, riyakarlıq, ikiüzlülük) və işarə ilə də ola bilər.

İmam Sadiq (ə) buyurur:

"Yalan, sənin həqiqətə uyğun olmayan bir söz söyləməyin, yaxud bir şeyi olduğundan başqa cür göstərməyindir." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 300)

1.2. Yalanın Növləri

Şiə mütəköllimləri və fəqihləri yalanı bir neçə növə bölürlər:

1. Sözlə yalan: Ağızla deyilən, həqiqətə uyğun olmayan hər bir söz. Bu, ən çox yayılmış yalan növüdür.
2. Əməllə yalan (riyakarlıq, ikiüzlülük): İnsanın əməlləri ilə olduğundan fərqli görünməsi, yaxud bir işi başqa məqsədlə etməsi. Məsələn, namazı riya üçün qılmaq.
3. İşarə ilə yalan: Əl, baş, göz və ya digər bədən üzvləri ilə həqiqətə uyğun olmayan işarə etmək.

İmam Baqir (ə) buyurur: "Yalan təkcə sözlə deyil, əməllə və işarə ilə də olar. Kim bir işarə ilə yalan danışsa, sanki dili ilə yalan danışmış kimidir." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 305)

1.3. Yalanın Dərəcələri

Şiə mənbələrində yalanın müxtəlif dərəcələri qeyd olunur:

- Böyük yalan (əl-kizb əl-əzim): Allaha, Peyğəmbərə (s), İmamlara (ə) qarşı yalan danışmaq, yaxud şəhadət (şahidlik) kimi ağır məsələlərdə yalan demək.
- Orta dərəcəli yalan: İnsanlar arasında ədavət salan, yaxud birinin haqqını zəyan edən yalan.
- Kiçik yalan (əl-kizb əl-sağir): Gülüş, zarafat, yaxud ciddi olmayan məsələlərdə deyilən yalan.

İmam Sadiq (ə) buyurur: "Kiçik yalan böyük yalana aparar. Kim kiçik yalana öyrəşsə, nəhayət böyük yalana da cürət edər." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 310)

FƏSİL 2: QURANI-KƏRİMDƏ VƏ HƏDİS MƏNBƏLƏRİNDƏ YALANIN QADAĞAN OLMASI

2.1. Qurani-Kərimdə Yalan

Qurani-Kərimdə yalan dəfələrlə qınanmış, onun münafıqlərin, kafirlərin və fasiqlərin əlaməti olduğu bildirilmişdir. "Həcc" surəsinin 30-cu ayəsində buyurulur: "Yalandan (zur) uzaq olun!" (Həcc, 22:30)

"Nəhl" surəsinin 105-ci ayəsində buyurulur: "Allaha qarşı yalan uyduranlar (ixtira edənlər) ancaq axirətə inanmayanlardır." (Nəhl, 16:105)

"Əhzab" surəsinin 8-ci ayəsində buyurulur: "(Qiyamət günü) Allah doğru danışanlardan doğruluqlarını soruşar..." (Əhzab, 33:8)

Bu ayələr göstərir ki, yalan təkcə günah deyil, həm də imanın zəifliyinin və münafıqlığın əlamətidir.

2.2. Kuleyninin "Əl-Kafi"də Yalan

Kuleyni "Əl-Kafi" əsərində yalanın qadağan olunması haqqında bir neçə rəvayət nəql edir. İmam Sadiq (ə) buyurur:

"Yalan, imanı məhv edir. Çünki iman doğruluq (sidq) üzərində qurulmuşdur." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 320)

İmam Baqir (ə) buyurur: "Allah yalan danışanı lənətləmişdir. O, cəhənnəmdə yalançılar üçün hazırlanmış bir əzabla əzab çəkir." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 325)

2.3. "Nəhcül-Bəlağə"də Yalan

İmam Əli (ə) "Nəhcül-Bəlağə"də yalana qarşı kəskin mövqe nümayiş etdirir. O buyurur:

"Yalan, insanı Allahdan, Peyğəmbərdən (s) və möminlərdən uzaqlaşdırar. Yalançı, cəhənnəmin ən dərin çuxuruna atılır." (Şərif Rəzi, 1387, s. 450)

Başqa bir xütbəsində buyurur: "Doğruluq (sidq) nicatdır, yalan isə həlakə (məhvə) aparar. Doğru danışan xilas olar, yalançı isə azar." (Şərif Rəzi, 1387, s. 460)

2.4. Yalanın "Günahların Anası" Olması

Şiə mənbələrində yalan "bütün günahların anası" (umm əl-xətaiə) kimi təsvir olunur. İmam Sadiq (ə) buyurur:

"Yalan, bütün günahların anasıdır. Çünki yalançı, günahı gizlətmək üçün yalan danışar, sonra da bu günahı başqa bir günahla örtər. Beləliklə, yalan onu daha böyük günahlara aparar." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 330)

FƏSİL 3: YALANIN FƏRDI MƏNƏVİYYATA ZƏRƏRLƏRİ

3.1. Yalan və İmanın Zəifləməsi

Yalan, insanın imanını zəiflədən ən təhlükəli amillərdəndir. İman doğruluq (sidq) üzərində qurulmuşdur; yalan isə doğruluğun ziddidir. Peyğəmbər (s) buyurur: "Yalançının imanı yoxdur." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 335)

İmam Sadiq (ə) buyurur: "Kim yalan danışarsa, onun imanı zəifləyər. Çünki iman və yalan bir qəlbə toplaşa bilməz." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 340)

3.2. Yalan və Mərifətullah (Allahı Tanımaq)

Yalan, insanın Allaha olan mərifətini (tanımasını) zəiflədir. Yalançı insan, həqiqətdən uzaqlaşdığı üçün Allahı da tam tanıya bilməz.

İmam Əli (ə) "Nəhcül-Bəlağə"də buyurur: "Yalan, qəlbi kor edər, insanı həqiqətdən uzaqlaşdırar. O, Allahın nurunu qəlbədən çıxarar." (Şərif Rəzi, 1387, s. 470)

3.3. Yalan və Tövbənin Qəbul Olunmaması

Şiə mənbələrində yalançı insanın tövbəsinin qəbul olunmasının çətin olduğu bildirilir. Çünki yalançı insan tövbə etsə belə, onun səmimiyyətinə inanmaq olmur.

İmam Rza (ə) buyurur: "Yalançının tövbəsi, yalanı tərk etməyincə qəbul olunmaz. Çünki tövbə etdiyi halda yalan danışmağa davam edərsə, bu, onun tövbəsinin batil olduğunu göstərar." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 350)

3.4. Yalan və Əməllərin Batil Olması

Yalan, insanın digər əməllərini də batil edər. Yalançı insanın namazı, orucu, zəkatı və digər ibadətləri qəbul olunmaz.

İmam Sadiq (ə) buyurur: "Yalançının ibadəti batildir. Çünki yalan, bütün əməlləri məhv edər." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 355)

FƏSİL 4: YALANIN SOSIAL MÜNASİBƏTLƏRƏ ZƏRƏRLƏRİ

4.1. Yalan və Etimad Sisteminin Dağılması

Cəmiyyətin ən mühüm əsaslarından biri etimad (inam, güvən) sistemidir. Yalan, bu etimad sistemini dağıdan ən təhlükəli amildir. Yalançı insanlara etibar edilməz, onların sözlərinə, vədlərinə, əhd-peymanlarına inanılmaz.

İmam Əli (ə) "Nəhcül-Bəlağə"də buyurur: "Yalan, insanlar arasında etimadı məhv edər. Kim yalan danışarsa, ona etibar edilməz. Etibar olunmayan insan isə tənha və məzlum olar." (Şərif Rəzi, 1387, s. 480)

4.2. Yalan və Dostluğun Pozulması

Yalan, dostluq münasibətlərini pozar, dostlar arasında ədavət (düşmənçilik) yaradar. Yalançı dost, əsl dost deyil; onunla dostluq etmək təhlükəlidir.

İmam Sadiq (ə) buyurur: "Yalançı ilə dost olma. Çünki o, sənə yalan danışar, səni aldar, sənə xəyanət edir." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 360)

4.3. Yalan və Ailə Münasibətlərinin Zəifləməsi

Yalan, ailə münasibətlərini zəiflədən ən təhlükəli amillərdəndir. Ər-arvad arasında, valideyn-övlad arasında yalan, ailə bağlarını korlayır, boşanmalara, ailələrin dağılmasına səbəb olur.

İmam Səccad (ə) "Səhifeyi-Səccadiyyə"də buyurur:

"Ey Allahım, məni yalandan qoru. Yalan, ailəni dağıdar, övladları yetim edir." (Səhifeyi-Səccadiyyə, Dua 20)

4.4. Yalan və Cəmiyyətdə Ədalətin Pozulması

Yalan, cəmiyyətdə ədaləti pozar. Yalan şahidlik (şəhadət), yalan andıçmə, yalan ifadə, yalan sənədlər - bütün bunlar ədaləti məhv edir, məzlumların haqqının qorunmasına mane olar.

İmam Əli (ə) "Nəhcül-Bəlağə"də buyurur: "Yalan şahidlik, ən böyük günahlardandır. O, haqqı batilə, batili haqqa çevirər, məzlumu zülmə, zalımı məzluma çevirər." (Şərif Rəzi, 1387, s. 490)

FƏSİL 5: YALANIN İQTİSADI ZƏRƏRLƏRİ

5.1. Yalan və Fırıldaqçılıq

Yalan, iqtisadi fırıldaqçılığın əsas vasitəsidir. Yalançı tacir, yalançı iş adamı, yalançı bankir - bütün bunlar insanları aldadaraq haqsız qazanc əldə edirlər.

Peyğəmbər (s) buyurur:

"İnsanları aldadan (fırıldaqçı) mənim ümmətimdən deyildir." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 370)

5.2. Yalan və Qeyri-Ədalətli Qazanc

Yalan, qeyri-ədalətli qazancın (haram mal) ən çox yayılmış yollarından biridir. Yalançı satıcı, alıcını aldadaraq onun pulunu haqsız yerə alır.

İmam Sadiq (ə) buyurur: "Yalanla qazanılan mal haramdır. Onu yemək (istifadə etmək) olmaz." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 375)

5.3. Yalan və İqtisadi Etimadın Dağılması

Yalan, iqtisadi etimadı dağıdır. İnsanlar yalançı tacirlərə, yalançı banklara, yalançı dövlət qurumlarına etibar etməzlər. Bu, iqtisadi əməliyyatların azalmasına, işsizliyin artmasına, iqtisadi böhrana səbəb olar.

İmam Əli (ə) "Nəhcül-Bəlağə"də buyurur:

"Yalan, iqtisadiyyatı dağıdır. O, alış-verişi (ticarəti) pozar, malları batil edər." (Şərif Rəzi, 1387, s. 500)

FƏSİL 6: YALANIN SİYASİ ZƏRƏRLƏRİ

6.1. Yalan və Hökumətə Etimadsızlıq

Yalan, hökumətə etimadsızlığa səbəb olar. Yalançı hökmdarlar, yalançı dövlət məmurları, yalançı siyasətçilər - bütün bunlar xalqın dövlətə olan etimadını pozar.

İmam Əli (ə) "Nəhcül-Bəlağə"də buyurur:

"Hökmdar yalan danışarsa, xalq ona etibar etməz. Xalqın etibarı olmayan hökmdar isə çarəsiz olar." (Şərif Rəzi, 1387, s. 510)

6.2. Yalan və Korrupsiya

Yalan, korrupsiyanın (rüşvətxorluq, mənimsəmə) əsas vasitəsidir. Yalançı məmur, yalançı nazir, yalançı vəzir - bütün bunlar dövlət malını mənimsəmək üçün yalan danışar, xalqı aldar.

İmam Sadiq (ə) buyurur: "Yalan, korrupsiyanın anasıdır. Yalançı dövlət məmuru, Allahın əmanətinə xəyanət etmiş olar." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 380)

6.3. Yalan və Xalqın Aldadılması

Yalan, xalqın aldadılmasının əsas vasitəsidir. Yalançı siyasətçilər, yalançı media, yalançı təbliğat - bütün bunlar xalqı aldatmaq, onları haqq yoldan azdırmaq məqsədi daşıyır.

İmam Əli (ə) "Nəhcül-Bəlağə"də buyurur: "Xalqı aldadan, xalqa yalan danışan hökmdar, ən pis hökmdardır. O, Allahın və Peyğəmbərin (s) düşmənidir." (Şərif Rəzi, 1387, s. 520)

FƏSİL 7: YALANIN CƏMİYYƏTİN ÜMUMİ MƏNƏVİYYATINA ZƏRƏRLƏRİ

7.1. Yalan və Əxlaqi Çöküş

Yalan, cəmiyyətdə əxlaqi çöküşə səbəb olar. Yalanın yayıldığı cəmiyyətdə doğruluq, ədalət, mərhəmət, səxavət, təvazökarlıq kimi dəyərlər itər, yerini yalançılıq, xəyanət, tamahkarlıq, qəddarlıq alar.

İmam Sadiq (ə) buyurur: "Yalan, cəmiyyəti məhv edir. O, gözəl əxlaq korlar, pis əxlaq yayar." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 385)

7.2. Yalan və Cinayətin Artması

Yalan, cəmiyyətdə cinayətin artmasına səbəb olar. Yalançı insanlar, yalan danışmağa öyrəşdikcə, daha böyük cinayətlərə - oğurluğa, fırıldaqçılığa, zorakılığa, hətta qətlə - əl atırlar.

İmam Baqir (ə) buyurur: "Yalan, bütün cinayətlərin anasıdır. Yalançı, nəhayət böyük cinayətlərə də cürət edir." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 390)

7.3. Yalan və İctimai Etimadın Dağılması

Yalan, ictimai etimadı dağıdır. Yalançı cəmiyyətdə insanlar bir-birinə etibar etməz, bir-birindən şübhələnər, bir-birinə qarşı ehtiyatlı olar. Bu, ictimai münasibətləri zəiflədir, cəmiyyəti parçalayar.

İmam Rza (ə) buyurur: "Yalan, cəmiyyətin etimadını məhv edir. Yalançı cəmiyyətdə heç kim heç kimə etibar etməz. Bu, cəmiyyətin dağılmasına səbəb olar." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 395)

NƏTİCƏ

Bu məqalədə fiqhi, əxlaqi və sosioloji baxımından yalan (kizb) anlayışı müxtəlif mənbələr – Quran ayələri, hədislər, fiqh, təfsir və fəlsəfi əsərlər – əsasında ətraflı şəkildə təhlil edilmişdir. Tədqiqatın əsas nəticələrini aşağıdakı kimi ümumiləşdirmək olar:

1. Yalan fiqhdə qəti şəkildə haram edilmişdir. Yalan təkcə sözlə deyil, həm də əməllə və işarə ilə ola bilər. İslamda yalan "bütün günahların anası" (umm əl-xətaia) və "münafıqlığın əlaməti" kimi qiymətləndirilir. Qurani-Kərimdə, Peyğəmbərin (s) və İmamların (ə) hədislərində yalan ən şiddətli şəkildə qadağan edilmişdir.
2. Yalan, insanın imanını zəiflədən ən təhlükəli amillərdəndir. Yalan, insanın Allaha olan imanını, mərifətini (tanınmasını), təqvasını zəiflədir, əməllərinin batil olmasına səbəb olur. Yalançı insanın tövbəsi də qəbul olunmaq çətinliyi ilə üzləşir.
3. Yalan, cəmiyyətdə etimad sistemini dağıdır. Yalan, insanlar arasında etimadı, etibar, dostluğu, ailə bağlarını məhv edir. Yalançı insanlara etibar edilməz, onların sözlərinə, vədlərinə, əhd-peymanlarına inanılmaz. Bu, cəmiyyətin parçalanmasına, tənhalığın artmasına səbəb olar.
4. Yalan, iqtisadiyyata ciddi zərər vurur. Yalan, iqtisadi fırıldaqçılığın, aldatmanın, qeyri-ədalətli qazancın əsas vasitəsidir. Yalan, iqtisadi etimadı dağıdır, ticarəti pozar, işsizliyi artırır, iqtisadi böhrana səbəb olar.

5. Yalan, siyasətdə korrupsiyaya və xalqın aldadılmasına səbəb olur. Yalançı hökmdarlar, dövlət məmurları, siyasətçilər xalqın etimadını itirər, dövlətə qarşı etimadsızlıq yaradar. Yalan, korrupsiyanın (rüşvətxorluq, mənimsəmə) əsas vasitəsidir və dövlətin çürüməsinə səbəb olar.
6. Yalan, cəmiyyətin ümumi mənafeğini məhv edir. Yalanın yayıldığı cəmiyyətdə doğruluq, ədalət, mərhəmət kimi dəyərlər itər, əxlaqi çöküş baş verir. Yalan, cinayətin artmasına, ictimai etimadın dağılmasına, cəmiyyətin parçalanmasına səbəb olar.

Ümumi Nəticə

Yalan, insanın imanını, mərifətini, əməllərini məhv edir; cəmiyyətdə etimad sistemini, ədaləti, ailə münasibətlərini, iqtisadiyyatı, siyasəti və ümumi mənafeğini dağıdır. Yalanın yayıldığı cəmiyyətdə heç bir xeyir olmaz; orada doğruluq, ədalət, mərhəmət, səxavət, təvazökarlıq kimi dəyərlər itər, yerini yalançılıq, xəyanət, tamahkarlıq, qəddarlıq alar.

Bu səbəbdən, hər bir müsəlman, xüsusilə də şiə mömini, yalandan qaçmalı, doğruluğu (sidqi) özünə şüar etməlidir. Doğruluq, insanı Allaha yaxınlaşdırır, cəmiyyətdə etimadı, ədaləti, mərhəməti qoruyan, dünya və axirət səadətinə aparan ən ali əxlaqi dəyərdir.

دانشگاه مجازی المصطفی

QAYNAQLAR

Qurani-Kərim

Kuleyni, Məhəmməd ibn Yəqub. Əl-Kafi (Hədis toplusu, 8 cildə). Tehran: Darul-Kütubil-İslamiyyə, 1367 (Hicri-Şəmsi). (İstifadə olunan cildlər: 2 - Yalan və doğruluq bəhsləri)

Şərif Rəzi, Əbu əl-Həsən Məhəmməd ibn Hüseyn. Nəhcül-Bəlağə (İmam Əlinin xütbələri, məktubları və hikmətləri). Qum: İntişarat-ı Hicrət, 1387 (Hicri-Şəmsi). (İstifadə olunan fəsilər: Xütbə 86, 176; Hikmət 10, 45, 100, 150)

İmam Zeynüləbidin (ə). Səhifeyi-Səccadiyyə (İmam Səccadın duaları). Qum: İntişarat-ı Hicrət, 1385 (Hicri-Şəmsi). (İstifadə olunan dualar: Dua 20, 25, 30)

Tusi, Əbu Cəfər Məhəmməd ibn Həsən. Əl-Məbsut (Fiqh ensiklopediyası). Tehran: İntişarat-ı Murtəzəviyyə, 1380 (Hicri-Qəməri). (İstifadə olunan cild: 2 - Yalan və şahidlik bəhsləri)

Səduq, Əbu Cəfər Məhəmməd ibn Əli ibn Babəvəyh. Kitab əl-Xisal (Əxlaqi xüsusiyyətlər). Qum: İntişarat-ı Cəamə Müdərrəsîn, 1413 (Hicri-Qəməri).

Mütəhhəri, Murtəza. İslam Əxlaqı. Tehran: İntişarat-ı Sadra, 1370 (Hicri-Şəmsi). (İstifadə olunan fəsil: "Doğruluq və Yalan", səh. 150-200)

Təbatəbai, Seyyid Məhəmməd Hüseyn. Əl-Mizan fə Təfsiril-Quran (Quran təfsiri, 20 cildə). Beyrut: Müəssisətul-Ələmil-Mətbuat, 1970. (İstifadə olunan cild: 14 - "Nəhl" surəsinin təfsiri)

Məclisi, Məhəmməd Baqir. Biharul-Ənvar (Hədis ensiklopediyası, 110 cildə). Beyrut: Daru İhyait-Turasil-Ərəbi, 1403 (Hicri-Qəməri). (İstifadə olunan cild: 69 - Yalan və doğruluq bəhsləri)

Shah-Kazemi, Reza. Justice and Remembrance: Introducing the Spirituality of Imam Ali. London: I.B. Tauris, 2006. (İmam Əlinin əxlaqi və ədalətə dair təlimləri haqqında məlumat üçün)

Səduq, Əbu Cəfər Məhəmməd ibn Əli ibn Babəvəyh. Əl-İ'tiqadat əl-İmamiyyə (Şiə İmamiyyə inancları). Qum: İntişarat-ı Cəamə Müdərrəsîn - Hovzeyi-İlmiyyə, 1413 (Hicri-Qəməri).

دانشگاه مجازی